

REGIONÁLNÍ MÉDIA JAKO PRAMEN KE STUDIU DĚJIN REGIONU / REGIONAL MEDIA AS A SOURCE FOR STUDYING REGIONAL HISTORY

Robert Krejcar

Studie vznikla na UK FSV v rámci specifického záměru SVV č. 263 501 Historická a teoretická mediální studia.

Regional press is mostly the only source of information that we have at our disposal for studying regional history in some territories and periods. PhDr. Hippolyt Tauschinski (1839 – 1905) lived and worked in Česká Lípa for a short time. He had been the first chairman of the Austrian Social Democratic Party before he left labor movement in 1876. In 1884/1885 he was an editor in Č. Lípa. This period of his life in Č. Lípa has been discovered recently thanks to the regional press. In the period 1884/1888 two newspapers were printed for the region Č. Lípa at the same time. The local *Leipaer Zeitung* (LZ) and completely new *Leipaer Deutsche Zeitung* (LDZ) edited and printed in Děčín. LZ were written with moderate nationalism, on the other hand LDZ supported uncompromisingly German nationalism. At the beginning of December 1884 Tauschinski became an owner of the tolerant LZ. Unscrupulous campaigns were aimed at LP and its protagonist Tauschinski. He was banished from Česká Lípa in March 1885 and defended himself legally against such an unusual decision. After less than 8 months, in the middle of July 1885, he sold LZ and left for Vienna.

Keywords: Regional press, newspaper, source, nationalism, attacks, suspicions

Regionální tisk (RT) je pro některé oblasti nebo období mnohdy jediným pramenem, který máme k dispozici. Studium RT může odhalit dosud neznámá, nebo zapomenutá fakta. Interpretace každého pramene vyžaduje opatrný a kritický přístup, zvláště v případě, kdy nemáme k dispozici jiný srovnávací materiál. Při respektování odborných zásad práce s prameny, resp. jejich aplikace na studium tisku, lze dospět k verifikovatelným výsledkům. Na Českolipsku je RT významným zdrojem zpráv o činnosti české menšiny a její akceptaci úřady a veřejností, budování obrazu Čechů a Slovanů, politické a hospodářské situaci v regionu, spolkového a kulturního života, rozvoje a výstavby, školství, etc. Protože se nezachovaly archívy redakcí ani tiskáren, je místní tisk i hlavním zdrojem pro studium dějin médií samých. Předložená studie čerpá z RT Českolipska jako jediného známého pramene k působení Dr. Hippolyta Tauschinského v Č. Lípě. Autor napsal studii v naději, že doloží význam RT pro doplnění bílých míst v našich znalostech a podnítl zájem o tento specifický, ale opomíjený typ pramene.

Uvedení do kontextu – vznik dualismu na místním mediálním trhu

Historie RT na Českolipsku se datuje od roku 1850, kdy začal vycházet první místní týdeník. V roce 1875 přešel na vycházení dvakrát týdně, jeho náklad se pohyboval do dvou tisíc výtisků. V letech 1884–1888 vycházely pro Č. Lípou

dva listy současně. Autochtoní „*Leipaer Zeitung*“ (LZ), a nově „*Leipaer Deutsche Zeitung*“ (LDZ), vydávané a tištěné v Děčíně. „LZ“ se staly tiskovým orgánem „*Wirtschaftspartei*“ (WP) a vystupovaly nacionálně umírněně. „LDZ“ byly založeny jako tisková platforma zastánců „ostrého“ tónu a byly neústupně nacionálně německé.

Vývoj k dualismu na místním mediálním trhu začal již v červenci 1884. Dosavadní majitel „LZ“, Ignaz Widinsky prodal noviny MUDr. Hantschelovi, který v srpnu 1884 koupil i tiskárnu. Hantschel se v „LZ“ neangažoval dlouho, v prosinci 1884 noviny prodal, ale zásadně ovlivnil jejich budoucnost. Nechal totiž ve svých „LZ“ tisknout program WP, strany, která byla četnými odpůrci považovaná za proslovanskou. Když Hantschel noviny prodal, stal se jejich novým vydavatelem a redaktorem **PhDr. Hippolyt Tauschinski**, exponent WP. Tak se v Č. Lípě ocitla osobnost, ve své době známá v celém Rakousku. Dnes je Tauschinski sporadicky zmiňován pouze v souvislosti s dělnickým hnutím. Tauschinski (1839 – 1905) předsedal zakládajícímu sjezdu rakouské sociální demokracie v Neudörflu (1874) a byl zvolen do čela strany. Začátkem roku 1876 z vůdčího postavení v dělnickém hnutí odešel a v srpnu 1876 byl ze strany vyloučen¹. V prosinci roku 1884 se stal Tauschinski redaktorem „LZ“ v České Lípě. Ocitl se však v nepřátelském prostředí. Podíl na tom měl i vznik nového periodika, „LDZ“.

¹ V obci Svojkov u Č. Lípy se v únoru 1874 sešla tajná konference dělnických předáků ze severních Čech za účelem volby delegátů na stranický sjezd v Neudörflu. Tato informace je všeobecně známá, píše se o tom i v běžných turistických průvodcích. Nikde se ale neuvádí, že významný předák této strany byl později redaktorem v Č. Lípě.

K otázce načasování vydávání nového listu

Přivrženci národnostně konfrontačního kurzu, seskupení kolem JUDr. Franze Schmejkala, se nejdříve pokusili ovlivnit směr stávajících „LZ“. Když se to nedařilo, zvolili pugnativní řešení, založení vlastního „místního“ tiskového orgánu. První „LDZ“ vyšly 23. srpna 1884. Nový list vycházel, stejně jako „LZ“, dvakrát týdně, tištěn byl v Děčíně². Úvodník zaváděcího čísla přinesl všechny podstatné důvody, které přiměly národovecké kruhy k otevření vlastní mediální fronty v regionu. Primárním úkolem děčínských „LDZ“ bylo eliminovat vliv českolipských „LZ“. *Považujeme za věc cti, založit v Lípě nezávislý stranický orgán a vystupovat proti vlivu stále oficiálnějších „LZ“.* *Hlásíme se k programu Němců v Čechách a budeme, věrni tomuto vyznání, všude a při každé příležitosti, upřímně a nezakrytě vycházet z nacionálních hledisek.* Redakce „LDZ“ potom ujistňovala veřejnost stále dokola o svých zásadách a vyvolávala ve čtenářích představu, že je mluvčím jejich vlastního mínění³. *Jsmo rádi, že naše tendence došla ohlasu německých obyvatel měst i venkova. Jako orgán německého obyvatelstva severních Čech zůstaneme věrni německému nacionálnímu a přísně pokrokovému programu. Nebo: Ujistňujeme stále se rozšiřující okruh čtenářů, že budeme nadále sloužit německé národní věci. Zveme tímto všechny opravdové německy myslící a německy cítící soukmenovce k předplacení našeho listu, který není „Deutsche Zeitung“ pouze podle jména, ale je a bude skutečně německým.*

Souboj „LDZ“ s redaktorem „LZ“ Dr. Tauschinskim

Když se Tauschinski ujal „LZ“, převedl je ze sympatizanta WP přímo na tiskový orgán WP. V důsledku toho se boj proti „LZ“, personifikovaným Tauschinskim, silně vyostřoval. List, který propagoval stranu, která měla v programu národnostní snášenlivost, byl ve „Schmeykalově“ městě neakceptovatelný. Když nepomáhaly všechny útoky a kritiky vedené na stránkách „LDZ“ a dalších nacionálních listů, zahájili nepřátelé WP nečekaně razantní úder. Zorganizovali podpisovou kampaň za vypovězení (!) Tauschinskiho z Č. Lípy. V „LDZ“ č. 14 (18. 2. 1885) vyšlo pod titulkem „Ausweisung Tauschinski's“ krátké, ale velmi nelibé oznámení.

Jak jsme zaznamenali, podepsalo do včerejšího večera již 500 řádných německých obyvatel Lípy, náležejících ke všem vrstvám občanů našeho města, petici na úřad starosty, ve které naléhavě prosí o vyhoštění ostudného Tauschinskiho z území města.

Tak byl v provinční Č. Lípě zahájen hon na bývalého předsedu rakouské sociální demokracie. Na snahy o vypovězení z města reagoval Tauschinski na stránkách „LZ“. Děčínské „LDZ“ pohotově replikovaly jeho obhajobu v úvodníku čísla 15 (21. 2. 1885) „Fastnachtsreflexionen des Dr. Hippolyt Tauschinski“. Expozice úvodníku je koncipo-

vaná tak, jako by autorovi nestál Tauschinski ani za řeč. *Proti svému zvyku se vyjádříme k tomuto pohnutému tématu, které Dr. Hippolyt rozprádá v dlouhé úvaze. Vyvrácení tohoto kázání zakladatele víry a. D. nemá samo o sobě pro nás žádnou cenu – ale jsou věci, které musí být pro svou hloupost rozporovány.* Pisatel potom poměrně podrobně a značně jízlivě rozebíral a vyvracel vše, co napsal Tauschinski na svou obranu.

„LZ“⁴ vytrvale propagovaly WP, která byla obviňována z „protiněmectví“. Tauschinski si toho byl dobře vědom, a proto ve svých příspěvcích neustále poukazoval na německost WP.

*WP je v očích mas diskreditována, když se o ní tvrdí, že hájí slovanské zájmy. Opak je pravdou. Je to strana skrz naskrz německá, která zároveň ochotně uznává ústavní práva všech národů a chce je sjednotit jen prostřednictvím přátelské, kulturní soutěže. Zároveň ale požaduje se vši rozhodností pro německý národ v rámci rodiny rakouských národů práva prvorozeného. Pánové, kteří se dnes sejdou v Postoloprtech, složí zkoušku za WP. Jako praví němečtí muži, jako dobří Rakušané a jako muži, jejichž srdce horoucně bije za národ, přijmou závěry, které přiblíží krásné a vlastenecké cíle, které jsou předmětem jejich úcty. Navzdory všem protivenstvím a nenávislým útokům budou kráčet pevně a neochvějně vpřed po cestě, na kterou vykročili – na cestě za důstojnost německého národa, za zdraví Rakouska a za všeobecný blahobyt.*⁵

Protivníkům WP ale opakovaně ujišťování mluvčích WP, že jsou „skrz naskrz německou stranou“, že jsou v ní „praví němečtí muži“ apod., nestačilo. V očích odpůrců WP byly všechny proklamace o němečtí této strany „přebity“ uznáním práv ostatních národů Rakouska. Faktické uznání národní rovnoprávnosti cítili nacionálové jako počáteční krok k nezadržitelnému zatlačování německého vlivu. Další velkou chybou „LZ“ bylo, že se nerozpakovaly na svých stránkách kritizovat a dehonestovat „velkého“ Schmejkala. Tauschinski si tak uzavíral cestu k alespoň neutrální koexistenci s nacionály.

*Dr. Schmeykal chodí po svém pokoji, mne si spokojeně ruce a říká si pro sebe: „Tak jsem se jich už obou zbavil, toho Knotze i toho Polaka. Dr. Knotz mě v Lípě moc ohrožoval. Nemohl jsem s ním jít do otevřeného střetu, který jsem mohl prohrát. Dal jsem mu tedy bratrské políbení a postaral se, aby odešel do Vídně. Tam patří také Dr. Polak. Ten měl v sobě zrovna tak něco nezávislosti a nechtěl pořádně tancovat, jak pískalo Casino. Proto je ve Vídni dobře uložen. Se znělým hlasem a se svou pěknou postavou je mu v parlamentu zatraceně dobře, ale já mám od něj v Čechách prozatím pokoj. To není moc, ale přece to člověka potěší. Ach Pickerte, ach Pickerte, co všechno musím kvůli tobě snášet! Ale doufáme, že jednou přijde den zúčtování, a pak se budeš divit, jak velký účet si musíme spolu vyrovnat!“*⁶

² Redaction und Administration F.W. Stopp'sche Buch- und Steindruckerei, Tetschen, Ringplatz.

³ „Opakování nabízených obsahů má potvrzující funkci. Když se něco dostatečně často opakuje, mají příjemci tendenci to akceptovat a uvěřit tomu.“ Burton G., Jiráček J.: Úvod do studia médií. Barrister and Principal, Brno 2001, s. 156.

⁴ Ročníky „LZ“ 1885–1888 se v Č. Lípě nedochovaly. Tyto noviny dosud nikdo nepožadoval ani v Praze. Pracovníci Národní knihovny vůbec nevěděli, že tam mají „LZ“ uložené a pro zmatek v signaturách mi opakovaně předkládali „LDZ“. Naštěstí se mi knihovnický podařilo přesvědčit, že „LZ“ opravdu existují. Noviny se nakonec našly a byly mi, jako prvnímu badateli vůbec, předloženy.

⁵ Úvodník „In Postelberg“, který vyšel v „LZ“ č. 4, v den konání schůze WP v Postoloprtech, v neděli 11. ledna 1885.

⁶ „LZ“ č. 4 (11. 1. 1885), „Glossen“.

K této „samomluvě“ Dr. Schmeykala připojil autor komentář, ve kterém označil *tak zvané* „LDZ“ za *makulturní pobočku* „Tetschen-Bodenbacher Zeitung“. V „Glossen“ „LZ“ č. 5 (15. 1. 1885) vyvracel Tauschinski nové útoky na svou osobu a také si při tom nebral servítky. Vyzdvihl své vzdělání a zdůraznil svou protistátní minulost. *Předně, Dr. Tauschinski svými znalostmi a vědeckým vzděláním daleko převyšuje celou smečku německy-pomýlených křiklounů a štváčů. Pánové ovšem z neznámých důvodů, patrně z čirého soucítu, zapomněli také uvést, že Dr. Tauschinski byl 38krát soudně vyšetřován, 11krát potrestaný a 543 dní musel sedět ve vězení. Hrůza! A co je celým výsledkem toho strašného zveřejnění biografie? Nic, než obrovská blamáž. Pomýlenci, kteří týdný s velkou nestydatostí tvrdili, že Dr. Tauschinski je klerikál (!) a spolupracovník vlády. A takoví lidé si troufnou napadat vysoce vzdělaného člověka, který pro své přesvědčení neustále trpěl a nikdo mu nemůže vytknout ani nejmenší nečestnost. Fuj, třikrát fuj!*

Tauschinski neomezoval propagaci WP pouze na stránky „LZ“, ale vyjížděl také do terénu. Jeho těžkým hříchem bylo, že v „LZ“ směla zveřejňovat krátká oznámení česká „Řemeslnická beseda“. ⁷ Něco takového bylo na stránkách „LDZ“ absolutně vyloučeno. „LZ“ se proto dostávaly do stále větší izolace a defenzívy. Z mnoha Tauschinskiho apologií WP uveřejněných v „LZ“ zmíníme úvodník „Wir sind deutsch!“ ⁸ *Opět jsme se stali terčem potutelných a zarputilých útoků. Jeden z nejomezenějších německy-konfúzních listů se dobral dokonce k tvrzení, že když se jmenujeme Wirtschaftspartei, tedy nemůžeme být žádní Němci. Co ale obsahuje druhý bod programu Wirtschaftspartei? Zní to snad česky, slovinsky, chorvatsky nebo polsky? Pracujeme pro Slováky nebo pro Němce? Kdo má tu drzost, že může tvrdit, že nejsme žádní Němci? My a naši přátelé to dobře víme. V Rakousku neexistují žádní upřímnější Němci, než členové deutsch-österreichische Wirtschaftspartei.*

Mezitím přineslo úsilí o vypovězení „Tauschinskiho“ z města své plody. Úřad starosty na „nátlak“ občanů redaktora „LZ“ z Č. Lípy vypověděl. Ve svých „Glossen“ v č. 20 (8. 3. 1885) k tomu přinesly „LZ“ takto zformulovanou informaci: *Velké dílo bylo konečně dovršeno. Obec Lípa se usnesla na vyhoštění Dr. H. Tauschinskiho. Teď hlasitě duní ve všech německy-pomýlených listech: „Vítězství, triumf, Německo je zachráněno! Nebezpečný Tauschinski musí pryč“. Ale vypovězení je jen velice platonické opatření, protože našťásti není naše obec samostatnou republikou, ale spadá pod zákony státu. Tauschinski se bez odkladu odvolá na zákon a jeho strážce.*

Bylo jasné, že akt vypovězení neměl právní oporu a dalo se očekávat, že se Tauschinski odvolá. Toho si muselo být vědomo i vedení města. Hlavním účelem vyhošťovacího procesu tedy bylo Tauschinskiho psychicky zlomit, dát mu nekompromisně najevo, že v tomto městě nevydrží.

„LZ“ byly napadány a podkopávány z různých stran. Tak byla zpochybněna i tiskařská koncese Dr. Hantschela.

Na to reagoval Hantschel v článku, kde se podepsal jako „Buchdruckereibesitzer und gewesener k.k. Regimentsarzt a.D.“ ⁹ Hantschel vyvrací tvrzení poslance Knotze, který v parlamentu prohlásil, že Hantschel získal tiskařskou koncesi díky protekci vlády, aniž by měl prokazatelnou způsobilost. Podle Knotze se prý Hantschel jednoduše spojil s jedním zaměstnancem tiskárny a to stačilo ctěné vládě k okamžitému udělení koncese k provozování tiskárny. Hantschel takový výklad popřel a podal své vysvětlení: *Na tom, co jste řekl, není od začátku až do konce ani slovo pravdy. Nikdy jsem neměl ani dodnes nemám tiskařskou koncesi. (!) Jak mi tedy mohla „ctěná“ vláda ihned a bez odborné způsobilosti, jenom proto, že jsem se jednoduše spojil s jedním tiskařským dělníkem, udělit koncesi k provozování tiskárny?*

Může působit poněkud kuriózně, že se otázka tiskařské koncese v provinčním městě na severu monarchie, přetřásala v říšské radě. Odpověď spočívá v tom, že se v této tiskárně tiskly „LZ“, orgán WP. Útoky na tiskárnu, respektive na jejího majitele se staly součástí boje proti „české“ WP a zároveň proti Taaffově „proslavanské“ vládě. Franz Hantschel se tak ocitl v soukolí politického boje.

Mezitím se kauzou Tauschinski zabývaly vyšší orgány. Městské zastupitelstvo se usneslo na vypovězení Tauschinskiho 6. března 1885 a 7. března je potvrdil úřad starosty. Desátého března podal Tauschinski stížnost na okresní hejtmánství. Město nečekalo, jak hejtmánství tuto stížnost vyřídí a 24. března zaslalo Tauschinskimu úřední přípis, podle kterého úřad starosty potvrdil své rozhodnutí ze 7. března a Tauschinski má město do 14 dnů opustit ¹⁰.

Okresní hejtmánství vydalo své rozhodnutí až z kraje dubna a usnesení o vypovězení Tauschinskiho zrušilo. Městské zastupitelstvo se obratem odvolalo proti rozhodnutí hejtmánství k místodržitelství v Praze. Místodržitelství zareagovalo velmi rychle. Nenalezlo v usnesení vedení města Č. Lípa ze dne 6. března 1885 o vypovězení Dr. Tauschinského z města žádné právní důsledky, protože obec Č. Lípa mu nemůže odmítnout pobyt na území obce. Místodržitelství také připomnělo, že není k dispozici důkaz, že by Tauschinski během svého pobytu v Č. Lípě vedl pohoršlivý způsob života. Město dostalo za povinnost předat tuto informaci Tauschinskimu, což také 25. dubna vykonalo ¹¹.

Zdálo by se, že po neúspěchu v Praze město svou snahu vzdá a nepřítel zvolí jinou cestu, jak se zbavit místního rezidenta WP. Ale vypovězení se patrně stalo věcí zásady a cti jeho iniciátorů a ti neohodlali v tomto bodu ustoupit. Záležitost se dostala do programu jednání zastupitelstva 6. května 1885. Schůzi předsedal starosta Josef Kutzer, přitomno bylo 30 členů zastupitelstva ¹². Řečený bod byl projednán bez průtahů.

Ad 4) Městský radní Dr. Knotz informoval o průběhu odvolání Dr. H. Tauschinskiho proti vypovězení z města u c.k. místodržitelství. Knotz navrhl, aby se ve vypovězení Tauschinskiho pokračovalo právní cestou, to znamená odvolat

⁷ Besedě byl občas poskytován několikařádkový prostor v rubrice „Eingesendet“.

⁸ LZ č. 18 (1. 3. 1885).

⁹ „An die Adresse des Reichratsabgeordneten Dr. Alfred Knotz!“, „LZ“ č. 20 (8. 3. 1885).

¹⁰ „Die Ausweisung des Doctor Hippolyt Tauschinski aufgehoben“. Rubrika „Locales“, „LZ“ č. 25 (26. 3. 1885).

¹¹ „Abgewiesener Recurs“. Rubrika „Locales“, „LZ“ č. 35 (30. 4. 1885).

¹² Podle „Amtsblatt“ 1885 mělo městské zastupitelstvo 36 členů. Zastupitelé volili ze svých řad osmičlennou městskou radu a starostu města.

se k ministerstvu vnitra. Návrh byl přijat. Na otázku radního Gärtnera, kdo zaplatí náklady na marný proces, který je veden ze stranických pohmutek, referent Knotz odpověděl, že právní zástupce, který vede proces, žádné peníze nepožaduje¹³.

Ve stejné době se pokusila ovlivnit situaci Theresie Tauschinski, manželka Dr. Tauschinskiho. Poslala na radnici dopis, který měl doložit patriotismus Tauschinských i jejich ochotu přinést městu finanční oběti. Teresie Tauschinski pochválila pomník císaře Josefa jako ozdobu města, která působí radost všem srdcím¹⁴. Kolem pomníku ale chybí květinová výzdoba. Je přece známo, že císař Josef květiny miloval. Proto navrhla, aby se pomník Josefa II. doplnil o květinovou výsadbu. „Na zřizovací náklady věnuji 50 zlatých, které jsem vložila do tohoto dopisu. Na obnovu a údržbu záhonů v dalších letech budu přispívat 10 zlatých ročně.“ Theresie Tauschinski, manželka majitele tiskárny. Lípa, 30. dubna 1885.

Poslanec a městský radní Knotz, který patřil mezi iniciátory vyhánění Tauschinskiho z Č. Lípy, zařadil předmětný dopis jako bod číslo šest. Tak zabránil tomu, aby znění dopisu ovlivnilo zastupitele při schvalování bodu číslo čtyři, ve kterém nechal odsouhlasit odvolání města k ministerstvu vnitra. Nabídka Theresie Tauschinski se tak minula účinně.

Knotz dopis přečetl a hned navrhl, aby toto věnování bylo odmítnuto z důvodů, které jsou uvedeny v již probíraném bodu programu schůze. Zamítnutí bylo schváleno většinou hlasů¹⁵.

Systematicky a promyšleně vedená kampaň proti exponentům WP přinesla své ovoce poměrně brzy, v polovině roku 1885. Hantschel tiskárnu v červnu 1885 prodal a po zbytek svého pobytu v Č. Lípě se věnoval vlastivědné práci. Krátce na to, v polovině července 1885, podlehl nepřetržitému a nevybíravému tlaku i Tauschinski a odešel do Vídně. Novým vydavatelem a odpovědným redaktorem „LZ“ se stal Karl Ubell.

Tauschinskiho redigování listu „LZ“ máme tedy spolehlivě doloženo po dobu téměř osmi měsíců, od začátku prosince 1884 do poloviny července 1885. Osm měsíců zachycených v této stati představuje v dějinách listu, který vycházel devadesát pět let, krátký časový zlomek. Ale i z tak krátkého časového úseku je vidět, že RT představuje rozsáhlý a různorodý zdroj informací a podkladů. Ačkoliv je RT primárně svázaný s konkrétní lokalitou, může ve specifických případech hrát roli historického pramene daleko širšího významu.

¹³ „Sitzung des Gemeinde-Ausschusses am 6. Mai 1885“. „LZ“ č. 38 (10. 5. 1885), rubrika „Locales“.

¹⁴ Pomník byl zbudován v roce 1882 před českolipským klášterem.

¹⁵ „LZ“ č. 38, „Sitzung des Gemeinde-Ausschusses.“